

ДО БІОГРАФІЇ П.І.КАЛНИШЕВСЬКОГО

Народився Петро Іванович Калнишевський в с.Пустовійтівка Роменської сотні Лубенського полку в липні 1691 р. в сім'ї козацького старшини. Був найстаршим сином у сім'ї. У нього було щонайменше два брати: козак Смілянської сотні - Панас, та священник Миколаївської церкви у Смілі - Семен. Також він мав сестру, яка була заміжня за козаком Лук'яновичем із с.Торцівка, що на Лохвиччині. Про його життя існує багато легенд, за якими відомо, що з юнацьких літ він потрапив до Запоріжжя. Там швидко заслужив повагу і довіру серед козацтва. Ще будучи молодим, він зарекомендував себе на Січі вправним козаком, добре володів різними видами холодної і вогнепальної зброї, також мав неабиякий хист до стратегії і тактики ведення бойових дій. Саме завдяки цим якостям Калнишевський неодноразово за дорученням кошового очолював різні військові загопи козаків, які ходили в небезпечні походи проти турків і татар.

Петро Іванович займав різні старшинські посади: 1752-1761 - похідний отаман; 1754-1761 - військовий осавул; 1762 - кошовий отаман; 1763-1764 - військовий суддя; 1765-1775 - кошовий отаман (вперше за історію обирався на посаду кошового 10 років поспіль, чого, як тоді говорили на Січі, *"зроду-віку не бувало"*). Це свідчило про великий авторитет Калнишевського серед запорожців. Також виконував відповідальні дипломатичні місії, захищав інтереси війська Запорозького в Петербурзі. 1768-1774 рр. запорожці на чолі з Калнишевським брали активну участь у російсько-турецькій війні, де він виявив особисту хоробрість, відвагу та героїзм¹.

Блискучі перемоги кошового оцінила Катерина II, яка в 1770 р. нагородила його золотою медаллю з діамантами та зі своїм портретом, а в 1773 р. П.І.Калнишевський отримав високий чин царської армії - генерал-лейтенант, і був нагороджений орденом Андрія Первозванного.

Калнишевський був не тільки вправним і умілим господарником, а й високоосвіченою людиною, він дуже добре розумів мистецтво, сприяв розквіту духовного життя на Україні, був меценатом і покровителем будівничих і художників. За власний кошт побудував чудові церкви в м.Лохвиця, Межигірському монастирі, біля Києва, в с.Петриківка (саме село також засноване

Калнишевським і назване на його честь). Кошовий переймався і освітянськими проблемами, відкривав нові школи і виділяв гроші на їх утримання.

Дбав отаман і про свій рідний край. Ще будучи військовим суддею, він у 1762 р. подарував церкві рідного села Євангеліє в коштовній оправі з дарчим написом. Цей шедевр нині зберігається в Роменському краєзнавчому музеї. Вже коли Калнишевський став кошовим, у 1773 р., він побудував нову церкву в Пустовійтівці. А протягом 1764-1770 рр. його коштом споруджується грандіозна дерев'яна Покровська церква в Ромнах.

За свої 85 років на волі кошовий зробив дуже багато для України. Та незважаючи на все це, на всі заслуги кошового і всього війська запорозького, 4 червня 1775 р. російське військо на чолі з Текелієм раптово напало на Січ і розгромило її. Калнишевського схопили і вивезли до Москви, де утримували під вартою близько року без суду і слідства.

Відіграв важливу роль в цьому ніхто інший, як Потьомкін, який неодноразово виказував на словах свою повагу і любов до кошового, підкреслював свою готовність служити *“милостивому своєму батьку”*, як він називав улесливо кошового. А сам віддав наказ про арешт Калнишевського, потім написав листа до цариці, в якому ніби *“просить”*, щоб до смертної кари їх (разом з військовим суддею і військовим писарем) не засуджували, а *“вместо того, по изведанной уже опасности от ближнего пребывания их к бывшим запорожским местам, повелеть отправить на вечное содержание в монастыри, из коих кошевого - в Соловецкий...”*². За *“вірну службу”* цариця пожалувала Потьомкіну 100 тис. дес. землі.

8 червня 1776 р. Калнишевського відправили в Соловецький монастир. Настоятелю Соловецького монастиря було надіслано указ, а начальнику тюрми - додаткове розпорядження стосовно Калнишевського, якого слід утримувати під неослабною вартою солдатів. 30 липня 1776 р. настоятель Соловецького монастиря Досифій доповів у Синод, що арештанта прийняв для утримання згідно з царським указом³.

З самого початку існування Соловецького монастиря у широких стінах фортечних башт знаходились кам'яні комори для пороху, які скоро переобладнали під одиночні камери для *“царських супостатів”* та *“державних злочинців”* (*“злочинців”* з погляду царизму)⁴. Петра Калнишевського протягом 1776-1788 рр.

утримували в Головленковій вежі, а пізніше він був переведений до кращої камери поряд із кухнею, яка майже нічим не відрізнялася від попередньої. Історик М.Кончин так описує його камеру:

“Перед нами маленькі, аршина два (аршин - 71 см) двері з крихітним віконечком посередині. Житло має форму лежачого урізаного конуса з цегли, завдовжки аршина чотири, завширишки - сажень (2,1 м), висота при вході - три аршини, а у вузькому кінці - півтора. При вході праворуч - лава-ложе для в'язня. На другому боці залишки розламаної печі. Стіни... сирі, плісняві, повітря затхле, сперте. У вузькому кінці кімнати знаходиться маленьке віконце вершків шість (вершок - 4,4 см) у квадраті, промінь світла, наче крадькома, через три рами і двоє ґрат тьмяно освітлює цей страшний каземат. При такому світлі читати можна було в найсвітліші дні, й то з великим напруженням зору. Якщо ув'язнений пробував крізь це вікно подивитися на світ Божий, то його поглядом відкривалося саме кладовище, що знаходиться просто перед вікном. Тому, хто пробував близько півгодини в задушливій атмосфері каземату, стає душно, кров приливає до голови, з'являється якесь безмежне відчуття страху”⁵.

Тюремний режим кошового отамана відзначався суворістю. Його виводили з камери лише три рази на рік: на Великдень, Преображення Господне та Різдво. Він був під постійною охороною чотирьох солдат з офіцером, хоча інших ув'язнених вартували по двоє конвоїрів. Були знайдені книги монастиря, що свідчать про те, що Калнишевському було визначено утримання по карбованцю на день. Але цікаво, що кожного разу за одержання цих грошей розписувалися караульні солдати⁶.

Лише через 25 років, 2 квітня 1801 р., коли імператором став Олександр I, Петро Калнишевський отримав “волю”. У одному з довгих списків “помилуваних” він значиться під №28 як шляхтич і колишній отаман. Йому було дозволено повернутися в рідні краї, але старий, хворий, осліплий у підземеллі кошовий не прийняв тієї “милості”. Калнишевський не сховався перед смертю повертатися на Батьківщину. Він залишився на Соловках, постригся у монахи і доживав віку простим ченцем. Там він і помер 31 жовтня 1803 р., проживши 112 років. Похований був в найпочеснішому місці обителі, у дворі, недалеко від вівтаря Преображенського собору. Нині точне місце, де знаходиться могила кошового, невідоме. Залишилася тільки надгробна плита, яку перенесли до Германосовського дворику Соловецького монастиря, з вибитою на ній епітафією: “Здесь

погребено тело в Бозе почившего кошевого бывшего некогда Запорожской грозной Сечи казаков атамана Петра Калнишевского, сосланного в сию обитель по высочайшему повелению в 1776 году на смирение". І далі: "Скончался 1803 года, октября 31 дня, в субботу, 112 лет от роду, смертью благочестивою, доброю"⁷.

Вже декілька років Роменщина вшановує пам'ять нашого славетного земляка. 14 листопада 2005 р. було видано розпорядження Президента "Про заходи щодо вшанування пам'яті останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського". Цим документом Кабінету Міністрів було поставлено завдання створити на території Роменського та Недригайлівського районів Державний історико-культурний заповідник, а в с.Пустовійтівка - історико-меморіальний комплекс "Батьківщина кошового отамана Петра Калнишевського".

2006 р. відзначився інтересом до Петра Калнишевського. Була широко відсвяткована 315 річниця від дня його народження. На батьківщині, в с.Пустовійтівка на Сумщині, було відновлено збудовану коштом кошового церкву святої Трійці. Невелика, трикупольна, триярусна, дерев'яна, без жодного залізного цвяха, зроблена в стилі українського бароко, вона - точна копія тієї, яку збудував у 1773 р. П.І.Калнишевський. Там же в липні 2006 р. відбулося всеукраїнське козацьке свято "Калнишева Рада". Пройшла науково-практична конференція, присвячена Калнишевському в Ромнах, згадували його і на спеціальних заходах на Дніпропетровщині та на Запоріжжі. А 14 жовтня Президент відкрив перший в країні музей П.І.Калнишевського.

⁷Калнишевський Петро Іванович//Сумщина в іменах: Енциклопедичний довідник. 2-ге видання, перероблене та доповнене. - Суми, 2004.-С. 186.

²Фруменков Г.Г. Узники Соловецкого монастиря. - Архангельськ. - 1968 Г.-С.43.

¹Солошій ОМ. Петро Калнишевський // Історія та правознавство. -2004.-№7(11).-С.7.

*Іваненко О. Пам'ятник Калнишу на Соловках // Тандем Пресс. - 2004.-№34 (496).-С.3.

*Сісю І. В. Калнишевський Петро Іванович // Сало І.В. Сумщина: від Київської Русі до сьогодення. Нариси. - Суми, 2003. - С.46-47.

⁶Боровок Т. Важкий хрест нездоланного отамана// Військо України. -2005.-№7.-С.36.

¹Луків М. Пам'ять архіпелагу//Науковий світ. -2004.-№12.-С.12; СапоІВ. Вказ. праця. - С.48-49.